

Dr. V. Fajnor:

Všehrd a Verböczy.

V jaseň roku 1920 zasvätil český svet právnický štyrstoleté výročie smrti slávneho právnicka českého Viktorína Korňela ze Všehrd. U nás na Slovensku sa o tejto slávnosti málo vedelo. Právnické obecnosť slovenská, žijúce ešte skoro výlučne na nádrách cudzej vedy, — z nepuďu zovňajšieho a vtedy ešte aj z nedostatku primeraných orgánov, prešlo vedľa tejto slávnostnej rozpomenky na veľkého učenca českého mlčky.

Už vtedy som pojal úmysel, že v dobe, ktorá mi to najbliže umožní, — a nebude-li povolanejšieho, predstavím Všehrdá slovenským právnikom, ba i širšiemu obecnosťu slovenskému, ktoré bude mať zájem o dejiny nášho práva. Chcem sa o to pokúsiť v rámci tejto prednášky, a volím k tomu formu srovnávaciu.

Prehovorím totiž nielen o Všehrdovi a jeho sťažajnom diele: »O práviach země České knihy devatery«, — ale súbežne i o veľkom právnikovi uhorskom, vrstovníkovi temer Všehrdovom, Štefanovi de Verböcz, a jeho Tripartite.

Tripartitum opus juris consuetudinarii inclyti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum» (Trojdielna kniha zvykového práva šľachtetného kráľovstva uhorského a častí pričlenených) — je síce len súkromné dielo právne, ale podľa slov profesora Kadleca: — »není mnoho príkladů v právnických dejinách jednotlivých národů, aby soukromé právní dílo dodělalo se takové autority, podrželo tolik století praktický význam a dočkalo sa tolika vydání, jako Tripartitum». Tejto autority sme si vedomí najmä my, právnici slovenskí, vychovaní v škole a právnom živote uhorskom. A táto autorita je tiež jedným z dôvodov, prečo chcem predstavíť Všehrda a jeho Knihu devatery v srovnaní s Verböczym a jeho Tripartitom. Aniž bych chcel ujímať ceny Tripartitu, alebo dokonca: »plivati do studnice z níž jsem se napil«, — musím ukázať, že už pred Verböczym mal náš národ učenca, ktorý napísal knihu o právoch svojej zeme, a to v jazyku národnom a ktorý

Verbőczyho v mnohom ohľade ďaleko prevyšuje. Keď aj Knihy devatery nedosiahly tej všeobecnej vážnosti, jako Tripartitum, — čo však nekorení v menšej snáď cene Knih devaterych, ale skorej v politických pomeroch kráľovstva českého v oných a priamo nasledujúcich dobách, — sú ony a navždy zostanú prameňom súkromého práva národného v pozdnom stredoveku, vzorom vedeckej práce svojej doby a najmä prameňom tehďajšieho právnického jazyka a štýlu československého.

K oboznamovaniu života a diela Všeherdovho použijem v prvom rade diela profesora Hermenegilda Jirečka, Mag. Viktorína ze Všeherd »O práviach země české knihy devatery«, vydanie z roku 1874, ďalej jubilejné číslo »Všeherda«, listu spolku českých právníků Všeherd v Praze, roč. II. říjen 1920 č. 1.—2. — »Sborník věd právních a státních«, — roč. XX., sešit 1. a 2. z r. 1921. jubilejní přednáška prof. Karla Kadlece ve velké síni university Karlovy — a »Památník spolku českých právníků Všeherd«, vydaný v Praze 1918 k oslave pětidesiatiletého trvania tohoto spolku právnického.

Do hlbšieho štúdia bibliografie o magistru Všeherdovi, citovanej a uvedenom »Památniku« strana 256, som sa nemohol púšťať. Presahovalo by to nielen medze podujatého úkolu, ale by aj zbytočne oddialilo splnenie môjho úmyslu, podať polopopulárny obraz Všeherdov v srovnaní s Verbőczym, k čomu horejšie pramene — myslím — postačujú.

Magister Viktorín Kornel ze Všeherd narodil sa v kráľovskom meste Chrudimí asi v rokoch 1450—1460, z rodičov utrakvistických, nezemänských, ale dosť zámožných. Otec jeho menoval sa Janúšek, matka Barbora. Študoval na vysokom učení pražskom. Fakultu svobodných umení (artistickú) navštevoval asi v roku 1477. Bakalaureátu dobyl zkuškou vo februári 1479 a formálnym povýšením na bakalára v apríli toho istého roku. Zkúške o licenciát podrobil sa 1481. Sám licenciát dostal začiatkom školského roku 1481-2. V januári 1484 bol už magistróm svobodných umení a pred Sv. Havlom r. 1484 zvolený bol dekanom fakulty filozofickej.

Jako taký, zapisoval do fakultných kníh len príbehy fakulty samej. — metýkajúc sa udalostí mimofakultných. Bolo to dľa udania zakázané per decretum publicum, tojest verejnou vyhláškou rady staromestskej, aby byly — pokiaľ možno — zmenšené štvance a trenice náboženské a stavovské, ktoré vtedy Prahou zmiety.

Okolo roku 1487 bol už úradníkom zemského súdu, zanechajúc povolanie profesorské. Roku 1488 bol komorníčím starostom a ingrossátorom desk zemských.

Najlepším jeho priateľom bol Bohuslav Hasištinský z Lobkovic, tiež horlivý humanista, s nimž spolu boli považovaní

za vodcov tehďajšieho humanizmu v Ćechách. Súčasný epigram na oslavu tejto učeneckej dvojice hovorí:

Prima Bohuslaus, Cornelius altera lux est:

Sidera nos alii, — sed sine luce sumus!»

(Prvým slnkom (svetlom) je Bohuslav, druhým Cornelius. My ostatní sme len hviezdy, a k tomu i svetlo nám chýbí!) Pre pápežskú otázku znepriatelili sa priatelia do smrti. Bohuslav bol tuhý pápeženec, Kornel prijímal pod obojím. Posledný márne sa pokúšal o smier, — nepriateľstvo so strany Lobkovic trvalo až do smrti.

Možno, že práve rozchod s priateľom Lobkovicom spôsobil, že Všeherd navždy sa odriekol humanistického latinictva, ačkoľvek humanizmu samému zostal verný. Pestujúc vedu potom už výlučne jazykom národným, stal sa jedným zo zakladateľov českého národného humanizmu.

Nenašiel som dáta, kedy a jako sa stal Viktorin zemänom, respektíve kedy dostal zemänské prírnenie ze Všeherd. Ale faktum je (dľa Jirečka), že Bohuslav z Lobkovicov nazýva Viktorina »Vššeherdium» už roku 1492.

Roku 1495, vtedy už od roku 1493, ustanovený »miesto najvyššieho pisarze desk královstvie Ćechów» pristúpil k skladaniu svojho veľkého diela »O práviech země české». Sláva, ktorou zahrnovali Všeherda súčasníci, budila závisť a nepriazeň. Najmä nepriazeň vysokého panstva, ktorému veda Všeherdova, rozširujúca známosť práv mestských, ba i práv poddanstva, bola zrejme nepohodlná. Tým nepohodľnejšia, lebo panstvo české, jako sa vtedy vysoká šľachta nazývala, výlučným svojim vlivom už silne pripravovalo »Zřízení zemské», vedúce k potlačeniu práv všetkých ostatných stavov panstvom. Všeherd si sám sťažuje v dopise Lobkovicovi, že vysokí zemskí úradníci, všetci ovšem z rodov panských, opovrhujú vzdelancami, prezývajúc ich mudrcami — latiníkmi, ktorí hovoria len z kníh »nevědouce co je v nich» atď. Intrikám veľmožských a krivej obžalobe dvoch vysokých úradníkov zemských, (pána Jindřicha z Hradce komorníka a pána Půty Švihovského z Řizenberka sudího), podarilo sa dosiahnuť sosadenia nenávideného učenca, — demokratu — by sme dnes povedali. Obvinili ho pred vrátiťším sa vo februári 1497 z Uhier kráľom Vladislavom, že »dopustil se v deskách všetečnosti» (to jest falšovanie desk zemských) tým že zmenil starú formulu: »N. N. přiznal se před úředníky pražskými» na tieto slová: »N. N. přiznal se před pány úředníky».

Kráľ Vladislav podľahnúc vysokej obžalobe a formálne mu dôkazu, Všeherda ani nevyšlechnul, ale zbavil ho úradu dekrétom zo dňa 13. marca 1497. Všeherd bránil sa aspoň literárne, písuc: »dobrého člověka Boh, štěstie a jeho spravedlnost vždycky osvobozuje». A pomstil sa škodcom svojim šľachetne,

pracujúc tým usilovnejšie na svojich Knihách devaterých, ktoré započal, jako rečeno, ešte roku 1895, a dokončil ich roku 1499. V knihe deviatej cituje po kresťansky epištolu Sv. Pavla k Rímanom, kap. XII. verš 19.: »Mně pomsta jestiť, jáť odpláťm«, ponechávajúc pomstu a dostiučinenie Bohu.

Avšak tak sa zdá, že teror panský predsa pôsobil na neho. Faktum je, že dielo svoje neuverejnil hneď. Pravdepodobne nielen z klasického dôvodu Horácovského »nonum prematur in annum«, o ktorom sám hovorí, ale i preto, aby dielo jeho bolo blahovoľne psúdené, ((dnes by sme pvedali »cen-zurované«) po stránke nožnej politickej závadnosti. Pripísal ho vysokým svojim priaznivcom: »Ku pánom Kostkóm z Postupic«, a žiadal od nich posudok ohľadom uverejnenia.

Tak sa zdá, že »Zřízení zemské«, vydané roku 1500, dráždilo Všehrdov cit spravodlnosti a jeho vedecké ambície, aby napísal o ňom kritiku k prospechu práv mestských. Pán Zdeněk Kostka z Postupic varuje ho dôtklive, aby sa do toho nepúšťal, lebo by zle pochodil. Panstvo mu vopred strojilo záhubu: »Bude-li spísem nějakým odpírati Zřízení Zemskému, vystoupí proti němu, co odpůrci zákona platnost majícího a rušiteli obecného míru«.

Všehrd poslechnul výstrahy. O Zřízení Zemském vôbec nepísal, a Knihy devatery v rokoch 1502—1508 prereditoval, vynechajúc všetko, čo by mohlo byť považované (podľa slov Kostkových), za »hanění panstva pod podobenstvím«. Všehrd zomrel 21. septembra roku 1520. v čas veľkého moru, vo vlastnom dome na Malej Strane na Újezde, bez potomstva, zanechajúc len manželku Apollenu.

Druhý text svojho diela pripísal Všehrd samému »Najjasnejšiemu kniežeti a pánu, panu Vladislavovi, uherskému, českému atď. králi a markrabí moravskému, — luxemburskému a slezskému vývodě a lužickému margkrabí atď.« a dovolil výslovne verejne ho rozširovať, kdežto prvý text z udaných už dôvodov, dal len k rukám pánov Kostkov z Postupic a ešte niekoľko priateľov.

Staré právo české, sláva národa a jazyka českého mali vo Všehrdovi velebitel'a nadšeného. V knihe II. 30. píše: »Bych sto jazykóm mě a tolikéž úst, železný hlas a měděné peřie, nemohl bych ani vymluviti ani vypsati, jaké jsou chvály hodni Čechové staří, zemí českú spravující, kteříž jsou tak spravdli-vá, tak dostatečná a tak potřebná, sobě i dedicóm svým práva vymyslili«.

Za jediný a pravý prameň zemského práva v Čechách pokladal Všehrd nálezy a rozsudky súdu zemského, v jehož vedomí nekodifikované ešte právo jedine žilo. Hovorí v Predmluve, že nechce práva, čo jest zákony, sám ustanovovať, ale len tak jako ich králi a kniežatá ustanovili a jako ich sudcovia znajú a

používajú, »shledati a v hromadu krátce sebratíř. Můžeme povědat' s Palackým, že Knihy devatery, z velkéj části zachránily nám ducha práv českých, keď už samy desky zemské podľahly požiaru k nenahraditeľnej škode národa.*)

*) Výraz »desky zemské» musíme poslucháčom slovenským objasniť. Bol to v zemiach západných istý druh verejných kníh, z ktorých sa vyvinuly pozdejšie knihy pozemkové a hypotekárne. Zemské desky české boly v podstate tiež tejto povahy. Keď vznikly, nemožno presne zistiť. Najstarší zápis v nich pochádza z roku 1287, ale sa v ňom hovorí aj o starších zápisoch. Od roku 1257 z doby Přemysla Otakara II., keď bol pretvorený súd snemovný na súd zemský a keď bol menovaný jakýsi Přiznobar jako prvý notarius generalis totius terrae Bohemiae — viedly sa pri zemskom súde už zvláštne súdne knihy, recte desky zemské, tabulae terrae. Zapsovaly sa do nich žaloby (desky pŕihonné, tabulae citationum), jako i smluvy o kúpach čili trhoch (desky trhové, libri contractuum). Pozdejšie i dlhy a rôzne záväzky (libri obligationum, desky zápisné), a to zemské desky zápisní větší na majetky (veľkostatky) panské a vľadcké, a menší na majetky menších zemánov, dedinníkov a iných svobodníkov. Aspoň dľa mena pripomenieme ešte desky pamätné (libri quaterni memoriarum).

»Větší desky zápisné» písaval miestopisár kralovstva Českého. Ktoré z nich boly zaplnené, maly byť archívne uschované v sakristii kostola Pražského vo zvláštnych truhliciach, uzavrených na tri zámky a zapečatených. Desky tieto boly len 4-krát do roka, na tak zvané suché dni súdne, verejne prístupné. Desky menšie písal pisár menší, a trhové zápisy sa z nich prepisovaly do »desk větších» na pergament. Toto prepisovanie sa nazývalo ingrossatio, patričný úradník ingrossator.

Úrad pisára zemského býval na hrade Pražskom, ačkoľvek desky samy boly občas z rôznych dôvodov na rôzne miesta prevázané. Ale po uzavrení mieru olomúckeho roku 1479 žiadalo panstvo, aby desky zemské boly bezpečne uschované, »vedle starého práva na hradě Pražském, kdež pisář zemský má s nimi bydlení své míti a jinde nic, a aby v městské moci více nebyly». Miestopisár zemský bol vyberaný zpravidla zo stavu mestského, čo ovšem neodpovedalo šľachte, chcejúcej dostať desky zemské do svojej moci, a omedziť ich verejnosť len na šľachtíčov.

Všehrđ ovšem zavádzal šľachte, ktorá sa ho konečne i zbavila za cenu krivého svedectva, a zmocnila sa desk zemských. Usnesením snemovým z roku 1479 obmedzila verejnú ich prístupnosť pre nešľachtíčov, zapovediac »úředníkóm menším» (t. j. nezemanským), aby »žádnému výpisów nedávali».

»Zřízení zemské» z roku 1500 potvrdilo všetky usnesenia snemovné z posledných rokov, smerujúce k rozšíreniu práv vysokej šľachty na úkor stavu mestského a poddanského. Medzi nimi bolo ovšem potvrdené aj horejšie obmedzenie verejnosti desk zemských, nimž sa maly stať výhradným protokolom dvoch najvyšších stavov a tým ztratit charakter verejných kníh všeobecných.

Zápisy boly z počiatku latinské, pozdejšie aj české. Za kráľa Vladislava Jagiellonského, kráve keď bol miestopisárom desk zemských náš Všehrđ, na návrh kraju Hradeckého usniesol sa obecný zemský snem 13. marca 1495, aby všetky vklady, t. j. zápisy do desk zemských dialy sa jazykom výlučne českým a aby len majestáty a iné listiny (diplomata), keby boly spísané latinsky alebo nemecky, sa vkladaly do desk v pôvodnom jazyku.

Keď uvážime obrovskú dôležitosť zápisov do verejných kníh i v dnešných dobách a keď pomyslíme, že za stredoveku obecné vzdelanie bolo i v pokročilých Čechách ďaleko nižšie, potom teprv si uvedomíme, že boj o desky zemské, jako nielen o púhy dôkaz, ale temer jako

Okrem desk zemských a rozsudkov čerpal Všehrd z práva zvykového. V záverečnom prípise k pánom Kostkom z Postupic píše: »V ktorýchžto knihách nic psáno není, což by deskami, nálezy, obyčejem, rozumem neb obecními právy provedeno (to jest dokázáno) býti nemohlo«. Najmä kladie dôraz na obyčaj a zvyklosť, »kteráž za právo jest, což se nazývá consuetudo, což až níkdež psáno není, ale zachovávaným obyčejem a drženiem starodávniem se provádí«. (II. 1. Pod obecnými právmi rozumie Všehrd podľa stredovekej terminologie rímske právo, pokiaľ bolo ešte vtedy platné.

Knihy devatery skytajú hojne dôkazov, že Všehrd znal a použil i starších spisov o českom práve, na príklad pána Ondreja z Dubé »Výklad na právo zemské«, Řád práva zemského« atď. Po všeobecnej obyčaji súčasných učencov dovoľáva sa neraz autority Sv. Písma, Sv. Otcov, klasikov starovekých, národnej múdrosti, obsaženej v prísloviach, porekadlách a prôpovediach.

Všehrda ovládal nielen prenikavý právny cit, ale aj šlachetné ľudské a demokratické smýšľanie (ač v duchu doby monarchistické). Rád si zafilozofuje, ba i zafilologizuje. Je horlivý vlastenec, ba národovec český. Nemcov úprimne nenávidí, a to nielen z dôvodov náboženských, (pre porušovanie kompaktnosti, a stále kacierovanie verných Čechov podobojím) ale i pre ich nesnesiteľnú vypínavosť a natískanie jazyka nemeckého Čechom. Sociálne prúdy súčasnej doby vryly tiež hlboké stopy do Kníh devaterých. Všehrd sa v nich vrele zastáva ujarmeného poddanstva proti útiskom panským. Posledné platí najmä o prvom texte Kníh devaterých, — menej o druhej, opatrnejšej redakcii.

Ku charakteristike osoby Všehrdovej stačia snáď ukázky, ktoré citujeme z pôvodného síce textu, ale podľa výberu a skupenia profesora Jirečka: »Bude-li proti tobě nález ukázán psaný ve deskách nebo právo psané, ježto by zřetelně proti tobě stálo: v tom musíš ne k psání, než k úmyslu a k vůli

o skutočnú inkorporáciu v nich zapísaných práv, musel byť obzvláste urputný. O deskách zemských hovoria súčasné prejavy (na pr. usnesenie spomenutého snemu olomúckeho z roku 1479), že je »klenotem zemským, takmer jedním z nejvyšších a nejpilnějších, ježto se všech dotýče, chudého i bohatého«. Celá verejnosc česká lnula k nim láskou skoro modloslužebnickou. Tým drtivejšie pôsobila ztrata tejto starobylej inštitúcie, utrpená obrovským požiarom dňa 2. júna 1541, ktorý zachvátil časť Malej Strany, Hradčian i Hradu pražského a strávil aj všetky takmer uschované desky zemské. Dľa Emlera zhorelo takto vyše 66.000 rôznych zápisov. Avšak asi dvadsiata časť zhoreného zachovala sa vo výpisoch a prepisoch. A ponevác sa prepisovaly zpravidla len veci dôležitejšie, môžeme pokladať Palackého výrok za oprávnený, že duch českého práva sa zachoval.

Hovorí o ďalších osudoch a vývoji desk zemských v dobách Po všehrdovských presahovalo by medze vytčenej úlohy.

těch, kto jsú nález neb právo vynášeli, hleděti». (Je to zrej-
mou obdobou klasickej sady: »Leges scire non est verba eorum
tenere, sed vim ac potestatem«, ale v krásnom českom rúchu).
(II. 17.) Ďalej: »A ještě by spěšnější konec o své pře lidé brali,
kdyby kmetové a soudce zemští — k tomu držáni byly, aby pil-
ně pře slyšeli, a déle na súde sedati a raněje súditi ráčili». (Predmluva). Je to zaujímavé hrímanie proti sudcovským re-
štanciám a zbytočnému preťahovaniu sporov. V knihe V. 20.
(záver). »A sluší děti každému více než ženu milovati, neb že-
na téměř každá móż jiného muže mieti, otce (však) jiného děti
mieti nemohú, ztratiece prvniego«. Ďalej »Neb nad tú neprav-
ost mezi všemi nepravostmi větčie a nepravějšíe nemie, kdež
kto komu děti a zbožie svého sverí, a ten komuž je tak svěře-
no, pod tím spůsobem v to vkroče, že sirotčích škod sobě
užitky své přivodí a maje ich obrancem býti, — jest zlodějem
statku jejich«. (V. 33.) Najkrásnejším dôkazom demokratické-
ho smýšľania Všehrdovho je jeho názor o úradníctve, ačkol-
vek na moci a príjmoch úradníctva, súc i sám úradníkom,
mal najcitlivější osobný zájem. Hovorí v knihe IV. 2. »Toto
však před očima vždycky úředníci mieti mají, aby se znali,
že (oni) ne páni, než všie obce a všech lidí jsú služebníci, neb
za to od lidí k živnosti své penieze a úplatky (rozumej platy)
berú, a to jest jich, jak říkájí, pluh!»

V predposlednom odstavci Predmluvy (cit. vyd. prof. Ji-
rečka) apeluje Všehrd na čitateľa: »Naposledy každého, kdož
tyto knihy čísti bude, prosím, aby ne prvé súdil, než přečte,
ale každý, ktož je čte, přečti, a tak teprv nebo chval nebo
utrhaj».

Po Predmluve podáva najprv krátkučký obsah jednotli-
vých kníh, a potom celú látku podľa titulov či kapitol. Stačí
poznamenat' pre náš účel, že preberá sriadenie súdov, najmä
»súdu zemského, potom komorniego, dvorského duchovniego,
súdu praktabí pražského, pišuc nakonec o súdu menšiem
pražském (menších úradníkov Pražských)«, a o pokračovaní
pred nimi. Pokračovaním pred súdom zemským vyplňuje prvé
tri knihy. V ostatných vykladá pokračovanie pred deskami
zemskými. Končí doslovom, ktorý nazýva: »zavřením všech
knih«. (Blíže vid' R. Rauscher: Systematika díla Všehrdova»
cit. jubil. číslo právnického listu Všehrd). Všehrd nevnaša
do domáceho českého práva cudzého systému rímskeho alebo
kanonického, ale čerpá ho z látky samej. I týmto sa líšia
medzi iným knihy devatery, od Verbóczyho Tripartita, o čom
ešte učiníme zmienku v srovnávacej časti tejto prednášky, na
základe Kadlecovho diela »Verbóczyho Tripartitum«. (R. 1902.
Rozpravy. Akademie třída I, r. X., č. 3.)

K tomuto krátkemu výkladu o Knihách devaterých
dokladám ešte na základe citovanej jubilejnej prednášky pro-
fesora Kadleca (vid' »Sborník věd právních a státních» r. XXI.

1921. sešit 1—2. strana 149 a nasled.): Všehrd neprestal na púhej kompilácii a výklade českého práva, ale podrobuje ho miestami aj kritike. Pri tom nedať sa viesť jednotsramnosťou rímskeho práva, ktoré snáď ani neznal dôkladnejšie. V oboru práva bol Všehrd ostatne geniálnym samoukom (študoval vlastne filozofiu a nie práva), a to bolo snáď práve šťastím. Ináč by bol pravdepodobne práve tak podľahol autorite rímskeho a kanonického práva, jako všetci súčasní školení právnici, včetně Verböczyho.

Nemožno nevzpomenúť ešte iného ač neprávnického diela Všehrdovho. Je to jeho preklad spisu Jána Zlatoústeho »O napravení padlého«, ktorý zhotovil na žiadosť kňaza Jíru, farára kostola Matky božej na Lúži. Zhotovil ho jako sám píše, »pre Čechov a Slovákov«.

Z listu Všehrdovho tomuto, kňazovi vo veci prekladu žiari oprávnená hrdosť na krásu a vytríbenosť národného jazyka voči jazykom cudzím, najmä nemeckému.

O jazyku českom hovorí »Nenie tak úzký, ani tak nehľadký, jakož se některým zdá. Hojnost a bohatstvie jeho z toho mož povědíno býti, že čožkoli řecky, čožkoli latině mož povědíno býti, to též i česky... Němci, jichž jazyk tak drsnatý; tak dreptavý a tak nerozumný (mesrozumitelný) jest, že jeden s druhým mluvě, Němec s Němcem sobě častokrát nerozumívají, však jej našemu na potupu šíří a trů, tak že i latinská slova vñ vtrusují, aby vždy jazyk jejich byl dostatečnější a hojnější, a čehož doma nemají, u súsedův ač dobře dalekých, (sobě) vypůjčují.« Nám Slovákom je jazyk a sloh Všehrdov najlepším dôkazom správnosti úsudku Denisovho o pomere jazyka slovenského k českému, prejaveneho v spise »Slováci«, dľa mehož je čeština novším a slovenčina starším štádiom tej istež reči.

Avšak je čas, abych prešiel na Verböczyho. Životopis jeho vyličím na základe prameňov maďarských, najmä Alexandra Kolosváriho a Klementa Óváriho, ktorí porídili spollahlivý preklad Tripartita pre millenárne vydanie Corpus juris hungarici. V predmluve k prekladu podávajú aj životopisný nástin Verböczyho. Pri oboznamovaní Tripartita samého budem čerpať hlavne z citovaného veľkého diela prof. Kadleca, a zo spomenutého už millenárneho textu latinského a prekladu maďarského. Maďarské a latinské pramene, nichž sa Kolosvári a Óvári dovolávajú, prezrel som si miesty aj v pôvodine, k podopretiu vlastného úsudku a k vôli kontrole.

Stephanus de Werböcz pochádzal z obyčajnej rodiny zemánskej. Za rodisko jeho pokladá sa obecne dedina Vrbovce (východoslovensky Verbovce) v župe ugočskej. Avšak hniezdo jeho rodu bola vlastne dedina Krpce (východoslovensky Kerpece) v župe berežskej. Barla z Kerpcov (de Kerepec) námestník

vrchného stolníka (dapifera) na dvore kráľa uhorského Žigmunda, so svojim bratom, zvaným Jánom pisárom (Joannes scriba) boli prví, ktorí dlá fassie pred konventom leleským roku 1429 kúpili kúriu vrboveckú spolu so zemänským gruntom od Ladislava Zoarda a dedičov. Barla z Kerpiec mal dvoch synov: Pisára Jána mladšieho a Osváta. Prvší zomrel bez potomkov. Verbovce zdedil sám Osvát, ktorý sa už písal de Kerepec et Werböcz alebo striedave, raz de Kerepec a zase de Werböcz. Mal štyroch synov, z nichž najstarší bol náš Štefan, narodený asi medzi rokmi 1460—1470. Jeho matka bola Apollonia Deáková, zemänka ugočská, dcéra (a či sestra?) syndikusa ugočského. Štefan z Verbovci sa písal konzekventne de Werböcz, zanechajúc úplne staršieho predikátu de Kerepec.

Vysoké učenie odbavil na univerzite padovskej a boloňskej. Vo Viedni sa asi neučil. Fraknói aspoň tvrdí, že meno Verböczyho v matrikách univerzity viedeňskej sa nevyskytuje. Bolo by ešte zaujímavé prezkúmať dôkladne univerzitné matriky pražské, z tej doby zachovalé, učil-li sa Verböczy aj na fakulte pražskej, vtedy už svetochýrnej.

Prvé verejné vystúpenie Verböczyho kladie sa na rok 1492. Rodná župa ugočská zvolila ho opätovne ablegátom na uhorský snem v rokoch 1495 a nasled. Vynikol rýchle právnickou pripravenosťou a rečníckym maďaním, takže ho už rovesníci poctili Ciceronským epithetom: vir bonus, dicendi peritus. Niektorí dejepisci mu pripisujú autorstvo alebo aspoň rozhodujúci vliv pri usnášaní zákonov z r. 1498 (III. dekret kráľa Vladislava z roku 1498), znamenitých obmedzením vlády veľmožov, reorganizáciou súdov krátkych a osmidenných, pribráním väčšieho počtu obecných zemänov a vynechaním tiež toľka veľmožov, rozdelením práva menovať sudcov medzi kráľa a snem, zaistením obecnému zemänstvu práva osobne snemovať a hlasovať, potvrdením voľby kráľa, keby Vladislav zomrel bez mužského potomka atď.

Je bezpochybné, že Verböczy sa zúčastnil aj snemov roku 1500 a 1501. Najmä na prvom horlil za práva obecného zemänstva. Roku 1502 stal sa jedným z notárov snemovných a tak prišlo mu teraz už priamo pôsobiť pri spisovaní adries kráľovi a koncipovať osnovy snemových usnesení.

Dlá Fraknóiho osnoval Verböczy aj usnesenie snemu rákošského roku 1505, ktoré síce nebolo pojaté do zbierky zákonov uhorských, ale malo nemalú dôležitosť, obsahujúc obžaloby a opatrenia proti »vláde cudzincov« (narážkou na dvor kráľovský) a znova zdôrazňujúc právo »národa« (recte šľachty) slobodne voliť kráľa, zomre-li Vladislav bez mužských potomkov!

Uhorsko bolo vtedy javištom politických bojov medzi šľachtou a mocou kráľovskou, jako i medzi veľmožmi a šľachtou

obecnu. Rozumie sa, jako to vždy býva v bojoch politických, zásad sa zmocnia strany, skupiny, rôzne ašpirácie. Rodina Zápoľovská, najmocnejšia vtedy v Uhorsku, založila svoju politickú činnosť na obecnej šľachte a jej túžbach. A Verbóczy bol náruživým prívržencom politiky Štefana Zápoľu, ač vedel vždy zachovať mieru a opatrnosť. K strane Zápoľovej spojil ho nielen obyčajný pôvod zemänský, ale dľa udania aj pomer po matke príbuzenský. Opatrnosť svoju preukázal najmä vtedy, keď 1506. narodil sa Vladislavovi syn Ludvik (ten pozdejší moháčsky), ktorého Vladislav ešte za útleho detstva dal korunovať za kráľa uhorského. Napriek tomu, že udalosti tieto priamo križovali nádeje snemu rákošského z roku 1505., ba v nivoč obracaly nedoznané ovšem snahy rodu Zápoľovského, Verbóczy vedel vyhnúť (jakejkoľvek ukvapenosti).

Použitím príležitosti narodenia kráľovského dediča podarilo sa šľachte vymôcť VI. dekret kráľa Vladislava z roku 1507, obsahujúci ďalšie ústupky so strany moci kráľovskej. Obecnú šľachtu viedla i vtedy strana Zápoľova. Sosilenie jej vlivu javí sa najmä v §§ 4—6. cit. dekretu, dľa ktorých k boku palatína zvolený bol za vrchného kapitána (asi vrch. zem. hejtmana) Ján Zápoľ a zároveň postavený za veliteľa brannej moci pod rúškou brachia k vykonávaniu rozsudkov najmä proti renitentným veľmožom.

Pri potlačení sedliackej vzbury (Dóžovskej) roku 1514 nachodíme Verbóczyho tiež po boku Jána Zápoľu. Verbóczy postavil vlastným nákladom značnejšiu ozbrojenú moc a zúčastnil sa i hroznej justifikácii zúfalých nešťastníkov. Bol vtedy už nielen obávaným rečníkom snemovným, ale i váženým vodcom politickým, a veľmi bohatým zemänom, keď aj nie veľmožom.

V tie časy bolo Opus tripartitum už úplne hotové. Avšak veľmožská strana vedela u dvora prekaziť alebo aspoň značne oddialiť formality jeho uzákonenia, takže sa zákonom čo do formy skutočne nikdy nestalo. Avšak o tom prehovoríme až pri stati o diele samom. Vráťme sa zatým k životopisu!

Verbóczy, jako už vtedy všeobecne uznaný vodca obecného zemänstva vyvolal dokonca na sneme pohrozenie odoprením válečnej dane korune, ale nedopustil, aby sa skutočne tak stalo. V dopise župe Biharskej píše, že vlastenecky cítiaca obecná šľachta nesmie privodiť nebezpečie na hlavu vlasti, ačkoľvek odoprením vyhlásenia usnesení z roku 1514 sa cíti zkrátenou, urazenou, a k odopreniu dane válečnej voči korune oprávnenou.

Túto podozrivú umiernenosť Verbóczyho vysvetľuje, Fraknói nádejou, že Vladislav už dlho nedožije, (bol už svojou chorobou ťažko sklúčený) a bude možno nezletilému Ludvikovi k boku postaviť za správcu zeme (gubernátora) pána Zápoľu. Vladislav roku 1516 skutočne zomrel, zanechajúc ko-

runovaného síce, ale sotva desaťročného dediča prestolu Ludvíka. O miesto gubernátora prirodzene vzplanul boj. Na jednej strane dvor a veľmoži, na druhej Zápoľa s Verbóczyom a celou obecnou šľachtou, zápolili o obsadenie stolca gubernátorského. Zvíťazil dvor s veľmožmi, ktorí postavili za správcu zeme Štefana Báthoryho. Zápoľovci a s nimi aj Verbóczy, boli zatým porazení.

(Pokračovanie.)

Dr. N.

Pokus o soustavný výklad §§ 15—34 trestní novelly zák. čl. XXXVI. z roku 1908 a zákona o soudech mladistvých čl. VII. z roku 1913.

Dokončení.)

C á s t t ř e t í .*)

§ 19.

A) Výkon trestních a ochranných opatření proti mladistvým.

Nařízení výkonu trestních opatření proti mladistvým příslušní vesměs soudci mladistvých, vyjímaje pouze nařízení výkonu polepšující výchovy a výkonu státního vězení, které nařizuje minister spravedlnosti, kdežto v obecném trestním řízení přísluší výkon trestu státnímu zastupitelství.

Dle najnovějšího nařízení vlády čl. výkon polepšující výchovy ohledně děvčat přísluší rovněž soudci mladistvých, který po pravomoci rozhodnutí se postará o direktní dopravení mladistvé do ústavu pro to stanoveného (zemská dívčí vychovatelna v Boskovících na Moravě, jde-li o děvčatá mladší 14. let a zemská polepšovna v Novém Jičíně na Moravě, jde-li o děvčata starší 14 let (nař. mín. spr. ze dne 26. II. 1921, č. 2997.).

Soudce, propuštějící mladistvého provinilce na zkoušku, označí v prouštěcím usnesení osobu, které svěruje dohled nad propuštěným, a místo, kde se má mladistvý ve zkušební době zdržovati. Dozorci dá soudce písemné instrukce, jež mu soudce mladistvých určí, v každém případě však hned po uplynutí zkušební doby, podati zprávu soudci mladistvých o chování mladistvého. Jestliže z těchto zpráv je patrné, že mladistvý vede řádný život, zastaví soud po uplynutí zkušební doby další trestní řízení pro skutek, z něhož onen byl obviněn. (§ 23 tr. n. odst. 2.).

Spáchá-li mladistvý ve zkušební době nový zločinný nebo přečin, ne pouze pokutou peněžitou stíhatelný, zavede se pro-

*) Za praktickou stránku vděčí tato práce panu tabulárnímu soudci Dru Jaroslavu Horákovi sedící v Nitře.